

Срђан Петровић¹

ЕВРОРЕГИОНИ У ФУНКЦИЈИ ТРАНСГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Извод: Регионална интеграција је данас универзални процес, који не обухвата само формирање безбедоносних савеза или трговинских аранжмана, већ и бројне области економског и социјалног живота, политичке структуре, унутрашњу безбедност, заштиту природних ресурса, културу и друго. Ради се, дакле, о сложеном и вишедимензионалном процесу повезивања у неком региону, који не подразумева само односе међу државним администрацијама већ и бројним друштвеним актерима, као што су представници политике, бизниса и цивилног друштва.

Кључне речи: регион, интеграција, сарадња, безбедност, Балкан

Abstract: Regional integration is today a universal process, which includes not only the formation of security alliances and trade arrangements, but many areas of economic and social life, political structure, internal security, protection of natural resources, culture and more. It is, therefore, a complex and multidimensional process of connecting in a certain region, which includes not only the relations between state administrations, but many social actors, such as representatives of politics, business and civil society.

Key words: region, integration, collaboration, security, the Balkans

Увод

Регион Западног Балкана обухвата 6 земаља: Албанију, БиХ, Македонију, Србију, Црну Гору и Хрватску. Све земље осим Албаније чиниле су СФРЈ што им, у данашње време интеграција и здруживања, може бити само предност. Србија је највећа земља региона са површином од 88.361 км² и са највише становника око 9.5 милиона (по попису из 2002. године, а са проценама за КиМ). Као таква, она би могла да има улогу покретача читавог региона у даљем напретку ЕУ. На самиту у Солуну 2003. године дошло је до формирања политичког «региона» Западни Балкан како би се све земље третирале равноправно и на тај начин убрзала процедура придруживања ЕУ.

Земље Западног Балкана су данас окренуте евроатлантским интеграцијама, како уласку у ЕУ, тако и у НАТО (сем Србије која пропагира политику војне неутралности). Хрватска и Албанија су 1. априла 2009. године постале пуноправне чланице НАТО-а, Хрватска је и близу уласка у

¹ Петровић Срђан, дипл. географ, Београд.

ЕУ (предвиђа се да то може постати током 2011. године). Остале земље регије укључене су у програм Партнерство за мир (при НАТО). Данас када се тежи Европи без граница и мирном решавању сукоба и западнобалканске земље ће своју (гео)политику морати да усмере у том правцу. Може се рећи да је регионализација важна детерминанта и конститутивни елемент општег геополитичког позиционирања.

Еврорегиони и еврокоридори на територији југоисточне Европе (Србије)

У пограничним подручјима Србије основано је пет еврорегиона који обухватају и делове суседних земаља. Ове асоцијације основане су крајем XX или почетком XXI века и још увек нису достигле завиднији степен сарадње. Први еврорегион настао на територији Србије је Дунав-Криш-Мориш-Тиса, који обухвата целу територију Војводине.

Еврорегион Дунав-Криш-Мориш-Тиса

Организација је основана 21. новембра 1997. године у Сегедину. Општепознати назив јој је Еврорегија ДКМТ. Чланице: Жупаније Бач-Кишкун, Бекеш и Чонград (Мађарска) Жупаније Арад, Хунедоара, Караш-Северин и Тимиш (Румунија) Аутономна Покрајина Војводина (Србија) Површина: 71 879 км² (од тога у Србији 21.506км²). Становништво: око 6 милиона (од тога у Србији око 2 милиона).

Природне одлике: Ова област припада Панонској макрорегији у којој влада морфолошка уједначеност са просечним надморским висинама око 200м. У Србији се издвајају Вршачке планине (641м) и Фрушка гора (549м), Бачка и Делиблатска пешчара, као и велики водени токови попут Дунава, Саве и Тисе. Циљ сарадње је, према намерама оснивача, да развија и проширује односе између локалних заједница и органа локалних самоуправа на плану привреде, образовања, културе, науке и спорта, те да подржава укључење региона у процесе европске интеграције.

Највиши орган одлучивања Регионалне сарадње ДКМТ је Скупштина. Скупштина се састоји од руководилаца регионалних институција управе, те она је орган за припремање, координирање и стратешко одлучивање сарадње. У њеном раду учествују пуноправни чланови скупштине (оснивачи и придружени чланови) као и други учесници (позвана лица, тј. стални и повремене гости). Сваке године последњег викенда маја организује се Дан Еврорегије ДКМТ на мађарско-румунско-српској тремеђи код споменика који се зове „Triplex confinium“. Тада се привремено отварају границе и обично се одржава седница Скупштине. Председавајућег бира

Скупштина на период од годину дана из редова председника чланица. Председавајући не може бити биран два пута узастопце, а приликом избора се мора поштовати правило ротације земаља. Еврорегија ДКМТ сада има 10 радних група, и то: За привреду, инфраструктуру и туризам; за урбанизам и заштиту природе и човекове средине; за културу, спорт, цивилне организације и социјална питања; за међународне односе, информисање и јавну комуникацију; за заштиту од катастрофа; за народно здравље; за здравство; за индустријске паркове; за туризам; за пољопривреду.

Јавно друштво „Агенција за еврорегионални развој Дунав–Криш–Мориш–Тиса“ основано је одлуком Скупштине 24. маја 2003. године. Јавно друштво је основано ради остваривања циљева развоја наведених у оснивачком акту Регионалне сарадње Дунав–Криш–Мориш–Тиса. Овим је, уз политичку организацију сарадње, створено привредно друштво са статусом правног лица, које је способно да припрема заједничке развојне задатке и конкурсе, да буде менаџер пројеката и да остварује пројекте. Јавно друштво су заједнички основале чланице Еврорегије ДКМТ, њих осам. Еврорегија ДКМТ се појављује и у међународним организацијама. Она је чланица Асоцијације европских пограничних регија (АЕБР), а менаџер Јавног друштва, Естер Ана Чокаши је члан председништва АЕБР-а.

У Републици Србији овај еврорегион обухвата 7 округа Војводине односно површину од 21.506 км², што представља 27,76% укупне територије еврорегиона ДКМТ. На овој површини живи приближно 2 милиона становника што је 35,18% популације еврорегиона. Половина насеља на територији еврорегиона налази се управо у Војводини (467). Међу веће градове спадају: Темишвар, Нови Сад, Сегедин, Арад, Суботица итд. Трансграничну сарадњу свакако додатно отежава улазак Мађарске (2004) и Румуније (2007) у Европску Унију и долазак тврђих шенгенских граница на границе са Србијом (www.dkmt.net).

Еврорегион ЕуроБалканс – Ниш-Софија-Скопље

На иницијативу Савета Европе, као дугорочни процес сарадње међу земљама западног балкана, дошло се на идеју о стварању еврорегиона на простору који обухвата територије Србије, Македоније и Бугарске. Оснивачка скупштина одржана је 26. октобра 2002. године када је 66 председника општина потписало протокол којим се даје сагласност за формирање еврорегиона на територији њихових општина. Идеја је да се три велика града на овом подручју: Ниш (Србија), Софија (Бугарска) и Скопље (Македонија) повежу и заједнички конкуришу за добијање финансијских средстава из различитих европских фондова за амбициозне развојне пројекте. На овом подручју живи преко 3.5 милиона људи у 80 градова и опш-

тина које гравитирају ка ова три велика центра (М. Тодоровић, Б. Тошић и Б. Стојановић, 2004). Као и свака еврорегија тако и ова има за задатак да покрене и подстакне појачане активности прекограничне сарадње у области економије, екологије, образовања, културе, науке, чиме би се убрзао процес евроинтеграција. Предност (али и мана) овог еврорегиона може бити то што су ове три државе достигле различити степен напретка у приступању ЕУ (Бугарска је чланица од 2007. године, Македонија је статус кандидата добила 2004. године, док је Србија на путу да ратификује споразум о стабилизацији и придруживању, а 2010. година се помиње као реалан термин за подношење кандидатуре за чланство у ЕУ).

Овај еврорегион има још једну веома значајну одлику, а то је еврокоридор X који има изузетан геостратешки значај и пролази преко територије ових земаља и у Нишу се рачва у два крака; један који води преко Софије па даље коридором IV до Истанбула и други који наставља на југ преко Скопља ка Атини. Некада је, у старом веку за време Римљана овуда водио *Via militaris*, затим Пут свиле, а у турско доба Царски пут којима се одвајала трговина између Европе и Азије. То је велика шанса за развој региона, посебно Србије, јер се у овом делу њене територије налазе неке од најсиромашнијих општина (овом региону припада шест најнеразвијенијих општина Србије – Црна Трава, Босилеград, Трговиште, Бујановац, Прешево и Медвеђа). Посебно се истиче значај општине Димитровград која спада у мање развијене општине у Србији а гранична је према Бугарској и једна је од најзатворенијих и најслабије опремљених граница наше земље (сем донекле прелаз Градина). Изражена депопулација је одлика ове општине, док сам центар бележи пораст броја становника, зато је еврорегион велика могућност да се та слика поправи. Саобраћајно – географски предуслови које ова општина има су предуслов да она прерасте у важан развојни центар регије, јер само насеља кроз које пролази саобраћајни коридор Ниш – Софија (Жељуша, Лукавица, Белеш и Димитровград) бележе пораст броја становника и делимичан привредни развој, али иако је повољан, саобраћајно – географски положај није довољно искоришћен. Улогу ове општине у процесу интензивирања међународне сарадње додатно наглашава мешовита етничка структура њеног становништва јер су Бугари најзаступљенији народ са 52,4%.

Заједнички недостатак целе регије је већа удаљеност од богатих и великих тржишта западне Европе, велики проблем са депопулацијом (пре свега у граничним крајевима), слаба инфраструктура, различит законодавни систем, неразвијеност локалне самоуправе и сл.

Највише се узапредовало у погледу развоја челичне индустрије јер су представници Макстил А.Д. Скопље, А.Д. МИН холдинг Ниш и Макметал из Софије како би договорили планове развоја ове важне гране индустрије.

Донете су одлуке да се: 1) направи стратегија развоја челичне и металуршке индустрије у пограничним крајевима који су богати рудом; 2) што хитније крене са реконструкцијом постојећих производних капацитета како би се производња преоријентисала на извоз у земље ЕУ; 3) окупе експерти који би направили презентацију производа како би се сто лакше пласирала роба на страни тржиште (www.eurobalkans.net).

Договорена је трилатерална сарадња међу универзитетима на унапређивању научне сарадње и остваривању заједничких пројеката. Како расту потребе за образованим кадровима ради се на томе да се подстакне профилисање становништва ка потребама тржишта, што се пре свега односи на стварање нових генерација менаџера, стручњака за маркетинг и информационе технологије јер развој читаве регије у многоме зависи управо од степена образовања њеног становништва (М. Тодоровић, Б. Тошић, Б.Стојановић 2004). Богатство култура на простору ЕуроБалканс еврорегиона чини је посебном и интересантном, али треба повести рачуна пре свега о мањинама на територији све три државе. Националне мањине се морају укључити у све друштвене токове и мора им се помоћи на превазилажењу језичких и културних баријера, а са друге стране на очувању сопствене културе и вредности.

Велики проблем представља и корупција која је наслеђена из периода 90тих као и путеви трговине дрогом и људима који преко Бугарске долазе на територију наше земље (и даље један од највећих проблема који Бугарска не успева да реши и због тога трпи велику финансијску штету од ЕУ). Потребна су већа улагања и у производњу која користи такозвану „чисту технологију“. Постоји идеја о изградњи заједничког ски центара Србије и Бугарске на Старој планини (Балкан), који би био један од најмодернијих у читавој Европи.

Еврорегион ДУНАВ 21

Еврорегион Дунав 21 који делом обухвата територију Србије, Бугарске и Румуније, представља први пројекат такве врсте у овом делу Балкана. Идеја, чији су иницијатори биле општине Бугарске и Румуније датира од 2000. године, али је реализована тек 2002. када су се прикључиле и општине источне Србије, стварајући основу за трипаритетну прекограничну сарадњу. Регион је основан са циљем да се у овом, донекле запостављеном делу балканског полуострва успостави међународна сарадња и унапреде односи међу државама оснивачима, подстакне развој малих и средњих предузећа, повећа промет робе и путника и поведе рачуна о заштити животне средине. Као код региона ЕуроБалкан и овде је присутна сива економија и појачана стопа криминала, па се мора водити заједничка борба

док се ове негативне одлике не искорене, чиме би се оствариле бројне могућности за сарадњу на економском, културном, научном, образовном и другом плану. Препрека развоју је обимна и спора бирократија као и последице некадашње јаке централистичке власти које се и данас осећају. Највећи део овог региона налази се у границама Србије и у његово деловање је укључено 8 општина: Мајданпек, Кладово, Неготин, Бор, Зајечар, Књажевац, Бољевац и Сокобања. Србија учествује са око 58% у укупном становништву (од око 700000 унутар целе регије) и са 65% у укупном броју насеља еврорегиона (М. Тодоровић, Б. Тошић, Б. Стојановић 2004). Становништво српског дела еврорегије гравитира из пограничних крајева ка регионалним центрима – Бору и Зајечару и ка субрегионалним центрима – Неготину и Књажевцу. Карактеристике и процеси у насељима на овом подручју су веома битан фактор за функционисање читавог региона. Територија је ретко насељена, са изразитом и интензивном депопулацијом, а насеља су мала и неразвијена. Главна концепција будућег развоја заснива се на локалној самоуправи у оквиру заједница насеља. Природа регије (у којој доминира Ђердапска клисура), геоморфолошке карактеристике терена, саобраћајна изолованост, историјски услови, традиција, низак природни прираштај и велики број неписмених утицали су на ниже економске карактеристике овог подручја у односу на централне делове држава. Довољно је навести да не постоји ни један железнички гранични прелаз према Румунији и Бугарској. Све ово је довело до убрзања процеса оснивања региона како не би дошло до даљег стагнирања ове регије.

На територији еврорегиона истиче се значај Дунава како у саобраћајном (еврокоридор VII), економском и политичком (граница), тако и у туристичком погледу. Регија је на тај начин укључена и у дунавску просторну студију² као део региона 5 који обухвата сарадњу између Србије, Румуније и Бугарске на тзв. Гвозденим вратима, односно Ђердапу.

Еврорегион Дунав-Драва-Сава

Еврорегион Дунав-Драва-Сава формиран је 28. новембра 1998. године потписивањем статута у Печују, а државе потписнице биле су Хрватска, Мађарска и БиХ. Овај регион нема већи значај за нашу земљу

² Дунавска просторна студија је један од најзначајнијих докумената који обухвата интегрални простор Подунавља у Европи, а рађена је под покровитељством Аустријског института за просторно планирање. Овај простор је изабран за анализу јер је документом Европа 2000+ (Еуро 2000+) Подунавље сврстано у 10 транснационалних региона који могу заједничком акцијом бити иницијатор позитивног развоја читаве Европе. Ова студија је још један од докумената који подстиче трансграничну сарадњу и повезивање.

која је у његов рад укључена само у својству посматрача од 2002. године. Четири војвођанске општине које имају овај статус су: Апатин, Бач, Сомбор и Суботица.

Нове границе настале након распада СФРЈ представљају нову препреку снажнијој интеграцији овог простора и наставку његовог динамичног развоја, а превазилажење тих препрека је један од главних разлога формирања овог региона који се темељи на следећим циљевима и делатностима:

1. Заједничко коришћење природних ресурса и заједничка валоризација саобраћајног положаја у европској инфраструктурној мрежи;
2. Историјским везама и односи између чланица ове асоцијације;
3. Заједничком интересу за унапређивање положаја мањина;
4. Интересу за подстицање и што успешнију реализацију међудржавних и регионалних пројеката;
5. Унапређењу међудржавних односа;
6. Интензивирању процеса средњеевропских и евроатлантских интеграција (М. Тодоровић, Б. Тошић, Б. Стојановић 2004).

Европски коридор Vc је од посебне важности за регион, јер овај европски мултимодални коридор представља окосницу његовог развоја. Геостратешки значај тог простора показује и податак да се јужно од Осијека коридор Vc укршта са коридором X (правац Салцбург-Загреб-Београд) као и да је један од основних елемената саобраћајног повезивања региона са окружењем представља европски коридор VII (Дунав) (М. Тодоровић, Б. Тошић, Б. Стојановић 2004).

Посебну пажњу требало би да посвете Хрватска и Србија када је у питању река Дунав, јер он представља границу између ове две државе, а на тој територији налази се и резерват природе „Горње подунавље“. Подручје Горњег подунавља се налази у плавној зони Дунава, на његовом горњем току кроз Војводину, у крајњем северозападу Бачке, сачињавају га два велика рита Моношторски и Апатински. Од 2001. године ужива статус Специјалног резервата природе - заштићеног природног добра и категорије. Резерват представља значајно прекогранично подручје које се надовезује на заштићена ритска подручја у Хрватској и Мађарској са којима заједно чини највеће плавно подручје на средњем току Дунава у Европи.

Утврђено је преко 1000 биљних врста, међу којима се налазе и крајње угрожене врсте као што су ребратица (*Hottonia palustris*), борак (*Hippuris vulgaris*), и змијски љутић (*Ranunculus lingua*). Овде живи 60 врста дневних лептира, 55 врста риба, 11 врста водоземаца, 9 врста гмизаваца, 230 врста птица, 51 врста сисара. Читаво подручје је значајно плодиште и миграторна стаза риба, гнездилиште орла белорепана (*Haliaeetus albicilla*)

и црне роде (*Ciconia nigra*), највеће станиште у Србији популације јелена (*Cervus elaphus*) и дивље свиње (*Sus Sifora*).

Резерват има статус:

ИПА - значајно биљно подручје централне и источне Европе (*Plant life Internacional 2005*),

ИБА – значајно подручје птица Европе (*BiroLife Internacional 1999*),

Е – потенцијално Emerald подручје

РБ – налази се на прелиминарном списку за Резерват биосфере у оквиру Унесковог програма Човек и биосфера (*MAB*) (*UNESCO 2001*) (www.backimonostor.com).

Важну улогу, не само за постојећу просторну структуру овог трансграничног региона, већ и његов будући укупан развој, имају инфраструктурни системи (саобраћајни, енергетски, еколошки и др.) који су у овом подручју добро развијени и омогућавају, како ефикасно повезивања делова регионалне целине међусобно тако и њено добро повезивање са ужим и ширим окружењем. За функционисање овог трансграничног региона важне су добре саобраћајне везе између његових делова. Све је значајнија комуникација Осигек - Винковци - Тузла, који је најкраћа веза између сва три нодална средишта регије. Деоница коридора X која пролази кроз регион опремљана је саобраћајницама највишег технолошког нивоа, а аутопут Осигек - Будимпешта је у изградњи, док се на коридору Vc врши модернизација и електрификација пруге (М. Тодоровић, Б. Тошић, Б.Стојановић 2004). Од посебног значаја је и чињеница да је административна процедура преласка државне границе сведена на минимум (сем Србије и Мађарске), тако да је грађанима региона (који живе у општинама уз границу) за прелазак довољна само лична карта. То показује да један од циљева формирања трансграничних региона («омекшавање» међудржавних граница) у том делу Европе, у случају ове регионалне целине већ показује позитивне резултате. Све је боља сарадња на пољу културе, образовања, туризма, али и онога што је за ову регију најзначајније развијања и неговања добросуседских односа (М. Тодоровић, Б. Тошић, Б.Стојановић 2004).

Еврорегион Дрина – Сава – Мајевица

Река Дрина као гранична река између Србије и БиХ кроз историју је више била предео одвајања и изоловања него спајања и прожимања. Ово је простор изузетних природних потенцијала, али због положаја, сталних ратова вођених на овом поднебљу и уништавања, економски знатно заостаје. Енергетски потенцијал Дрине од 14 милијарди kWh годишње, истиче се као један од најбитнијих енергетских потенцијала регије. Семберија (БиХ) и Мачва (Србија) су најплоднији делови регије и велики шљиварски регион.

Веома су повољни услови за развој туризма, пре свега бањског (Бања Ковиљача, бања Бадања, бања Кисељак и др.), затим рекреативног риболовног и ловног туризма. Карактеристика региона је етнички и језичко хомогено становништво и изражене дневне миграције које су подстакнуте олакшаним преласком границе само уз личну карту. Државе деле регион на скоро два подједнака дела на чијем простору живи око пола милиона људи.

Заједнички интереси обеју држава су:

1. повезивање и унапређивање заједничких регионалних пројеката
2. подстицање сарадње грађана, културних и јавних институција
3. реализација међусобних заједничких регионалних пројеката
4. активирање привредних субјеката и потенцијала
5. развој пољопривредне производње
6. унапређење и заштита животне средине
7. међусобно информисање и сарадња
8. формирање и организација заједничких институција ради лакшег остваривања људских права
9. слободан проток људи и робе
10. унапређивање мултиетничког друштва (М. Тодоровић, Б. Тошић, Б. Стојановић 2004).

Свечаним потписивањем Протокола о оснивању Региона Дрина-Сава-Мајевица (скраћено ДСМ), 21. фебруара 2002. године у Зворнику, успешно је окончан вишегодишњи напор локалних самоуправа из Западне Србије и Североисточне Босне и Херцеговине усмерен ка регионалном повезивању. Крајем 2000. године, у Бањи Ковиљачи је потписан протокол о оснивању Регионалног савеза Подриња, који су основале : из Србије - општине Лозница, Шабац, Богатић и Мали Зворник, а из Републике Српске – општине Бијељина, Угљевик, Лопаре и Зворник. Значајну подршку формирању Регионалног савеза дала је и Стална конференција градова и општина, која нам је помогла у стварању првих докумената и програма рада (www.fedre.org). У току 2001. године Регионални савез конкурисао је код Пакта за стабилност Југоисточне Европе са врло значајним инфраструктурним пројектима гасификације, уређења тока Дрине и искоришћавања геотермалних вода. Коначно, Регионални савез је тражио од централних власти брже потписивање билатералних споразума и увођење олакшица за привреднике који међусобно сарађују.

Трансгранична сарадња Србије и суседних земаља

Након деведесетих година прошлог века, које су донеле велике промене како на светском плану, тако и на територији Западног Балкана, остала су бројна нерешена питања. Највећи проблем представљају новонастале границе које нису зона привлачења и прожимања већ напротив одби-

јања и сукоба. То је наметнуло потребу да се интензивира процес трансграничне сарадње као облика европских вредности. Због свега тога југоисточна Европа, односно Западни Балкан, већ дуги низ година је у фокусу политичког и економског интересовања земаља чланица Европске Уније. Тако је још 27. јуна 2001. године у Бриселу, у оквиру Пакта стабилности за Југоисточну Европу, усвојен Меморандум о разумевању, либерализацији и олакшавању услова трговине. Меморандум су потписале Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Србија, Црна Гора, БЈР Македонија, Молдавија и Румунија. У међувремену било је потписано 32 билатерална споразума између осам земаља региона Југоисточне Европе.

Постоји осам иницијатива, односно форума за регионалну сарадњу: Централноевропска иницијатива (ЦЕИ), Зона слободне трговине у Централној Европи (ЦЕФТА), Организација за црноморску економску сарадњу (ЦМЕС), Процес (мултилатералне) сарадње у Југоисточној Европи (ПС ЈИЕ), Процес из Роајомона о добросуседству и стабилности у Југоисточној Европи (Роајомонски процес – интегрисан у Пакт за стабилност), Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи (СЕЦИ), Јадранско-јонска иницијатива (ЈИ) и Пакт стабилности за Југоисточну Европу (ПС). Успешно чланство у појединим регионалним форумима и иницијативама представља један од услова за будуће чланство у ЕУ. Овим регионалним споразумима се остварује економска, а касније и политичка стабилизација и полако се развијају активни политички и економски односи. Регионални споразуми дефинишу правила о међусобним односима, што доводи до транспарентности према трећим лицима (посебно према страним инвеститорима) (Стојић-Карановић, Е., и Јанковић, С. 2008).

Процес субрегионалне сарадње има велики број препрека, у које се могу сврстати:

- Непостојање традиције мултилатералне сарадње;
- Неразвијеност привреде и ограниченост ресурса;
- Непревазиђени и дуготрајни регионални спорови и сукоби;

Политичка и економска некохерентност региона (Стојић-Карановић, Е., и Јанковић, С. 2008).

Србија у оквиру ЦЕФТА 2006

До потписивања ЦЕФТА споразума за Републику Србију су до тада важили:

- Споразум о слободној трговини између Србије и Црне Горе и Републике Албаније, потписан 13. новембра 2003. године, ступио на снагу 1. августа 2004. године;

- Споразум о слободној трговни између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Босне и Херцеговине, потписан 1. фебруара 2002. године, ступио на снагу 1. јуна 2002. године;
- Споразум о слободној трговини између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске, потписан 23. децембра 2002. године, ступио на снагу 1. јула 2004. године;
- Споразум између Србије и Црне Горе и Републике Хрватске о изменама и допунама Споразума о слободној трговини између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске, потписан 14. јануара 2004. године, ступио на снагу 1. јула 2004. године;
- Споразум о слободној трговини између Србије и Црне Горе и Републике Македоније, потписан 21. октобра 2005. године, ступио на снагу 1. јуна 2006. године;
- Споразум о слободној трговини између Савета министара Србије и Црне Горе и Владе Републике Молдавије, потписан 13. новембра 2003. године, ступио на снагу 1. септембра 2004. године (Стојић-Карановић, Е., и Јанковић, С. 2008).

Након потписивања ЦЕФТА2006 договорено је да је потребна ратификација најмање пет чланица да би споразум ступио на снагу. Народна скупштина Републике Србије ратификовала га је 25. септембра 2007. године, па је у Србији и Босни и Херцеговини он ступио на снагу 24. октобра 2007. године. Ексклузивност српског тржишта је и постојећи Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом, једини који је та земља потписала ван Заједнице Независних Држава. После закључивања Споразума о стабилизацији и придруживању ЕУ и уласка у ЦЕФТА, Србија ће, рачунајући и споразум са Руском Федерацијом, око 80% робне размене остварити кроз споразуме о слободној трговини. Србија већ профитира од уласка Бугарске и Румуније у ЕУ јер сада у размени са тим земљама важи исти режим као и са другим земљама Уније, односно, ми извозимо без икаквих препрека док се њихов увоз у Србију царини и натај начин су у релативно лошијем положају. Најзначајнији партнер Србије међу чланицама ЦЕФТА када је реч о извозу је БИХ (друго по реду извозно тржиште за српске производе). Следе Црна Гора, Македонија, Хрватска, Албанија и Молдавија. На страни увоза такође је најважнији партнер БИХ (осма укупно), Хрватска (десета укупно), Македонија, Црна Гора, Молдавија и Албанија. Србији је остало да у потпуности либерализује трговину са Молдавијом, Албанијом и Хрватском.

ЦЕФТА2006 нуди могућност да привредници из Србије у свој производ уграде сировине из једне земље, а да на тржиштима свих земаља ЦЕФТА тај производ важи као српски. Ова погодност највише ће одговарати предузећима која послују у прерађивачкој индустрији, јер им се отва-

ра нова перспектива за извоз. Те могућности биће још веће када Србија закључи Споразум о стабилизацији и придруживању Европској унији, јер ће тада и на тржиште ЕУ моћи да извози робу која је направљена од сировина из региона. ЦЕФТА2006 представља „Европу у малом” и донекле рефлектује односе и начине пословања на европском тржишту. Србија је са земљама ЦЕФТА у првих девет месеци 2008. године остварила суфицит од 1,5 милијарди америчких долара, према подацима Републичког завода за статистику. То је резултат углавном извоза гвожђа и челика и пољопривредних производа.

Све поменуте иницијативе имају за циљ да Србију и друге земље Западног Балкана, кроз регионалну сарадњу, што пре приближе и повежу са Европском унијом. Улазак у ЕУ је један од приоритета наше спољне политике, али ови споразуми, између осталог и олакшавају изградњу региона мира, стабилности и економског просперитета. Прекогранична сарадња није опција, већ је предуслов успеха. Споразум ЦЕФТА2006 предвиђа стриктно поштовање правила Светске трговинске организације, као и подршку уласка у исту за земље које још нису чланице ове организације (Република Србија, БиХ) (Стојић-Карановић, Е., и Јанковић, С. 2008).

Планови и перспективе

Два су основна правца развоја пограничних подручја. Први подразумева третман граничних простора као «отворених развојних објеката», када се унутаррегионални развој унутар државе преусмерава ка остваривању међурегионалних развојно-функционалних простора, односно, поимању тог простора као трансграничног региона. Други правац се односи на њихов развој унутар националног простора. Они се међусобно не искључују, већ напротив допуњују се.

Битно је нагласити да су највећи потенцијали наше земље еврокоридори VII и X који се налазе делом на територији Србије. Они су главни предуслов мобилности развоја и трансформационих промена непосредног и ширег окружења. Због тога је неопходно третирати саобраћајнице као као кључни фактор интеграције нашег простора (Тошић, Б. и Милетић, Р. 2003). То само говори колико је важно за Србију да оконча изградњу коридора X, и у овај пројекат запосли што више домаћих компанија како би се обезбедила социјална и макроекономска сигурност земље. Не треба губити из вида да постоји опасност од пренаглашене међународно-транзитне функције овог коридора, а знатно слабије унутрашње развојне функције. Дobar пример је новоизграђени трговински центар у близини Прешева и границе са Македонијом. Када је еврокоридор VII у питању, најважније је да се интегрише гранични простор према суседним државама: северно Подунавље, Ђердап,

тимочко Подунавље, јер је до сада искоришћен само хидроенергетски потенцијал ове реке. Треба потенцирати на туристичким, еколошким и културно историјским вредностима које се налазе у непосредној близини Дунава (Ђердапска клисура, Трајанова табла, Лепенски вир, Голубац, Фетислам, резерват природе „горње Подунавље“).

У Подрињској граничној зони најинтензивнија сарадња одвија се захваљујући израженим дневним миграцијама. Хидроенергетски потенцијал реке Дрине није у довољној мери искоришћен, а то је губитак за обе земље подједнако. Зона националног парка Тара може се додатно искористити у сврхе еко-туризма (реликт и ендемит је Панчићева оморика). Изградња Међавника и враћање у функцију Шарганске осмице оживели су и крајеви у којима се налазе. Изграђене су и ски стазе и смештајни капацитети који су овај крај сместили на туристичку карту Србије.

Поред ових зона, у граничном подручју се издвајају поједине предеоне целине са врло израженим еколошко-развојним вредностима, које намећу потребу интегралне заштите и врло селективне привредне активности, пре свега из домена сточарства и туризма. То су зоне граничних националних паркова, паркова природе и резервата биосфере: Ђердап, Шар планина, Тара, Стара планина.

Погранични простори Србије, а нарочито планински представљају њене најнеразвијеније крајеве узроци су политичке и економске природе: форсирана индустријализација и урбанизација након Другог светског рата, политичка изолација од суседних држава (што представља баријерну функцију границе) и усмеравање привредног и демографског развоја ка великим градовима, динамичним демографским и економским центрима. Један од најочигледнијих примера су села тимочког и старопланинског краја. Одговор државе на проблеме пограничних крајева најчешће је неадекватан. Раније стратегије и планови развоја бавили су се могућностима ревитализације ових простора са становишта жељеног, а не реалног социо-економског стања, због чега никада нису реализована. У том смислу, ревитализација ових простора није усмерена само на повратак становништва и оживљавање насеља (јер се испоставило као тешко остварив циљ), него и на оживљавање постојећих расположивих ресурса (природних и антропогених) (Милошевић В. Марко и Маркићевић Мирослав 2004). У контексту Просторног план Србије, конституисања рационалне мреже сеоских насеља различитог централитета је и израда стратегије руралног развоја Србије, која би требало да дефинише главне циљеве дугорочног развоја села, претпоставке и услове за њихово остваривање, улогу села и руралне привреде у економском и друштвеном развоју генерално, очекивана дугорочна кретања у области развоја села и трансформације традиционалног руралног становништва у тржишни тип. Сеоски

туризам намеће се као алтернативна могућност у пограничним подручјима са неповољним условима за земљорадњу, односно у деловима граничног подручја са значајним природним зонама (Тошић, Б. и Милетић, Р. 2003). Једна од мера је и планирање мреже и повезивање сеоских насеља у систем и формирање секундарних центара и центара заједница насеља, а предуслов за то је инфраструктурна опремљеност. Недостају финансијска средства из других извора за значајнија инвестициона улагања улагања, а и ниво директних страних инвестиција је на ниском нивоу. Удруживањем се долази до могућности коришћења фондова ЕУ и других извора помоћи, што отвара путеве нових облика за сарадњу.

У плану је промена Устава Републике Србије из 2006. године и подела Србије на регионе. Регионализација је приоритет ове владе. Предлог закона предвиђа стварање 7 региона: регион Војводине, Београдски регион, Источни, Централни Западни и Јужни регион и регион Косова и Метохије. Овим законом влада Србије жели да потпомогне свеукупан друштвено-економски одрживи развој, смањење регионалних разлика и негативних демографских кретања. На овај начин се помаже конкурисању за добијање помоћи из фондова ЕУ, а биће јасно утврђени економски критеријуми на основу којих ће се утврђивати који региони спадају у развијена, а који у неразвијена подручја Србије. Региони се разврставају према развијености у две групе – на оне изнад 75% републичког просека БДП-а по глави становника и оне испод тог процента. Извори финансирања регионалног развоја биће републички буџет, буџети аутономних покрајина, Београда, јединица локалне самоуправе, претприступни фондови ЕУ, донације међународне заједнице, развојни кредити међународних финансијских институција и друге врсте донација.

Закључак

Један од основних задатака овог рада био је да прикаже еврорегионе у којима партиципира Србија, али и да утврди у којој мери они *de facto* функционишу као сегмент будуће просторно-функционалне структуре, не само Србије и Западног Балкана, већ и европског континента у целини. Еврорегионалном сарадњом обухваћено је око половине простора (50,87%) и становништва (50,74%), и око 40% насеља у Републици Србији (Тодоровић, М. Тошић, Б. и Стојановић, Б. 2004). Имајући у виду да Србија у еврорегиону Дунав-Сава-Драва има само улогу посматрача, а не пуноправног члана, онда се под утицајем еврорегионалне сарадње налази скоро две трећине наше државе. Негујући овакву врсту прекограничне сарадње поједини региони Србије заједно са прекограничним регијама из суседних држава лакше решавају проблеме који тиште гра-

ђане у широј регији којој припадају, доприносећи поспешивању привредне сарадње, решавању инфраструктурних проблема, али и прожимању култура, јер је углавном реч о мултиетничким подручјима. Кроз овај вид алтернативне дипломатије градова и регија они крче пут Србије према Европској унији, јер је то нека врста вежбе за Европу отворених граница. У ситуацији када су државне границе крајње релативизоване, наступа природно стање ствари, а то је све чвршћа прекогранична сарадња међу државама региона које припадају истом историјском, привредном, географском и културном простору.

Мултимодуларни коридори оцењени су као најбитнији фактор за интеграцију Србије са економског аспекта планирања развоја на принципима одрживости. Природне вредности са својим окружењем пружају добре услове за развој билатералне сарадње са еколошког аспекта. Активирање еврорегиона отвара перспективе еколошке целовитости и решење бројних проблема које изазивају тврде административне границе.

Литература

- Стојић-Карановић, Е. и Јанковић, С. (2008). *Елементи стратегије спољне политике Србије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Милошевић, М., и Маркићевић, М. (2004). *Одрживи туризам – утилизација простора планинских пограничних регија на примеру старе планине*. Београд: Географски институт.
- Тошић, Б. и Милетић, Р. (2003). Могући правци развоја граничних подручја Србије. *Зборник радова географског факултета*.
- Тодоровић, М., Тошић Б. и Стојановић, Б. (2004). *Србија, еврорегиони и европске интеграције*. Београд: Географски факултет.

www.eurobalkans.net

www.fedre.org

www.dkmt.net

www.backimonostor.com

Srdan Petrović

**EUROREGIONS IN THE FUNCTION OF TRANSBORDER COOPERATION
IN THE WESTERN BALKAN COUNTRIES**

Summary

Multimodular corridors were rated as the most important factor for the integration of Serbia with the economic aspects of development planning on the principles of sustainability. Natural values with their environment provide good conditions for the development of bilateral cooperation from environmental aspects. Activating Euroregions opens the perspective of ecological integrity and the solution of many problems that cause hard administrative boundaries.